

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

27.07.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

09.10.2018

Doç. Dr. Hayreddin KIZIL

Dicle Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
hkhayreddin@gmail.com

İŞLEVLERİ AÇISINDAN DİNİ SEMBOL

Özet

Dinî semboller, bireysel ve toplumsal açılardan farklı işlevlere sahiptir. Yaşayan herhangi bir dinî sembolün en önemli işlevi dinî bir hakikati açığa çıkarmasıdır. Dinî bir hakikati açığa çıkarması diğer işlevlerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gizli bir anlamı açığa çıkarma, dindar bireyin kutsalla iletişim kurmasını sağlamakta, bireyin hayatını anlamlandırmaktadır. Herhangi bir toplumda yaşayan farklı bireylerin aynı sembol etrafında toplanması hem toplumsal birlikteliği hem de aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Belli bir sembol etrafında toplanan bireylerin ortak ülküler için hareket etmesi sembolün birey ve toplumu harekete geçirebildiğini göstermektedir. Birey ve toplumun harekete geçmesi hem yıkıcı hem de yapıcı sonuçları doğurabilir. Sembolün ifade edilen işlevleri görmemesi onun ölümü olarak kabul edilebilir. İşlevlerini kaybeden sembolün anlamı tarih içerisinde unutulmakta yerine aynı işlevi devam ettiren başka bir sembol geçmektedir.

Anahtar Kelimeler Sembol, sembolün işlevleri, aidiyet duygusu, kutsal

RELIGIOUS SYMBOLS IN TERMS OF THEIR FUNCTIONS

Abstract

Religious symbols have different functions in terms of individual and social aspects. The most important function of the alive symbol is to reveal a religious truth. Revealing a religious truth bring about other functions to occur as well. The function of revealing a secret meaning makes it possible for a religious individual to communicate with the Sacred, and the individual's life meaningful. Since different individuals living in any society are gathered around the same symbol, this situation develops both unity and sense of belonging. The movement of individuals gathered around a particular symbol for a common ideal demonstrates that the symbol can move the individual and society into action. The individual and society's movement can lead to destructive and constructive consequences. Failure of the symbol to perform its functions can be regarded as its death. The meaning of the symbol that not fulfilling its functions is being forgotten in history and another symbol emerges which maintains the same function.

Key words: Symbol, functions of symbol, sense of belonging, sacred

Giriş

Toplum içerisinde bir kurumun devamını sürdürebilmesi işlevlerinin devamıyla mümkündür. İşlevleri devam etmeyen bir kurum, toplum içerisinde kısa zamanda unutulup gitmektedir. Aynı durum semboller için de geçerlidir. İnsanoğlunun en etkili iletişim araçlarından olan ve farklı özelliklere sahip olan semboller bireysel ve toplumsal olarak farklı işlevler görmektedir.

Sembollere devamlılık sağlayan, onların bireysel ve toplumsal olarak üstlendikleri işlevleridir. İşlevini devam ettiren canlı bir sembol hem birey hem de toplum üzerinde güçlü bir etkiye sahipken, işlevini kaybetmiş bir sembol unutulmakta onun yerini aynı görevi devam ettiren başka bir sembol almaktadır. Zaman içerisinde anlamını kaybeden ve unutilan bir sembol, tarihi bir eser olarak sonraki dönemlere ulaşabilmektedir.

Birçok alanda kullanılan sembollerin en yaygın olduğu kurum “din”dir. Dinî semboller diğer sembollerden daha fazla etki göstermektedir. Çalışmamızın konusu olan dinî sembollerin ortaya çıkışları tetkik edildiğinde ya bir din kurucusu tarafından belirlendikleri ya da tarihsel acılar ve çekilen sıkıntılar sonucu ortaya çıktıkları görülecektir. Ancak nasıl ortaya çıkmış olurlarsa olsunlar, insanlar için dinî semboller daima önem ifade etmiştir. Din kurucusu veya temel dini metinlerin desteklediği semboller gibi önemli bir dini hadiseyi temsil eden semboller de işlevsel açıdan etkindir. İlgili olduğu konuyu hatırlatması hasebiyle, dini coşkuya sebep olan semboller yanında inanca daha sıkı bağlanmayı telkin eden semboller de mevcuttur. Kökeni neye dayanırsa dayansın birçok sembol günümüze ulaşana kadar farklı tarihsel tecrübeler sonucu yeni anlamlar edinmektedir. Fakat Eliade’ın ifade ettiği gibi dini bir sembolün tarihi nasıl geçmiş olursa olsun, gördüğü işlevde bir değişiklik yaşanmamaktadır (Eliade, 2003: 123).

1. Dinî Sembollerin İşlevleri

Sembollerini ihdas edenler insanlardır. Cassirer, insanı sembol üreten bir canlı olarak nitelemiştir. Cassirer’e göre insanın böyle bir şeye girişmesi, semboller üzerinden dünyaya uyum sağlama çabasına yöneliktir. (Cassirer, 2005: 35-36). Bu nedenle olsa gerek hemen her alanda semboller görülmektedir. Sembollerin en yaygın görüldüğü yer yukarıda da ifade edildiği gibi “din”dir. Hatta “dinler sembollerle örülmüştür”, ifadesi kullanılabildiği gibi her din kendi içerisinde düzenli ve tutarlı bir bütün oluşturan bir semboller sistemi olarak kabul edilebilir (Kirman, 2011: 278). Din müntesibi kendi inancını semboller üzerinden anlamakta, kutsalın farkına sembollerle varabilmekte iken dinî semboller din müntesiplerini heyecana getirmekte, dinî coşkuyu yaşatmakta etkin olmaktadır.

Sembolün bu kadar işlevsel olması ihtiva ettiği anlam(lar)dan kaynaklanmaktadır. Bu anlam(lar), sembole özel bir güç kazandırmakta, insanları, bu sembolün ifade ettiği tasavvuru gerçekleştirmeğe teşvik etmektedir. Herhangi bir sembol, bireyi etkisi alınca Schimmel’in ifadesiyle insanın ruhuna vurunca, insan eski ve bu sembole muhalif olan alışkanlıklarını değiştirebilmektedir (Schimmel, 1954: 67).

Sadece insana has olan bu durum sembol ile insanoğlunun kullandığı diğer bir araç olan *işaret* arasındaki önemli bir farkı da göstermektedir. İşarete semboldeki bu güç mevcut değildir. Sembolün ihtiva ettiği güç insana kendi hayatını feda ettirecek kadar etkilidir. Sembolün bunları gerçekleştirebilmesindeki temel gücün onun duygulara ve ruha hitap etmesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Buna göre sembolik ilham lafızdan ziyade ruhun uyanışı olmak istemekte, aksi halde mevcudiyetini kaybetmektedir (Durand, 1998: 26).

Daha önce de ifade edildiği gibi bu sayılanlar sembolün canlı olması ve anlaşılır bir yapıya sahip olmasıyla ilişkilidir. Kutsalı ifade eden, kutsal ile ilgili bir inancı temsil eden dinî semboller, canlılığını sürdürdüğü müddetçe ait olduğu inancı devam ettirmekte, ona açıklık kazandırmaktadır. Ancak sözü edilen olgu veya inancı, daha iyi tanımlayan bir ifade bulunduğu an sembol varlığını devam ettirememekte ve ölmektedir (Bahadır, 2010: 126).

Dinî sembollerin işlevini sürdürebilmesi için sadece canlı kalması yeterli değildir. Bunun yanında sembolün manevi dünyanın duygu boyutunu dile getirebilecek en iyi bir şekle sahip olması, manevi ve tarihi açıdan da mana çerçevesinin dolu olması gerekmektedir. Bu özelliklere sahip olmayan semboller, anlamı olmayan boş bir şekil veya işaret olarak kalmaktadır (Ataşağın, 1997: 379). Bu söylenenlere ek olarak yorumun da önemli olduğu belirtilmiştir. Ricoeur'e göre sembolizm, sadece onun yapısı yorumlandığı vakit işler. Herhangi bir sembolizmin fonksiyonunu yerine getirmesi için minimal düzeyde bir hermenötike ihtiyaç vardır (Ricoeur, 2007: 82).

Yukarıda kaydedilenler özetlenecek olursa bir sembolün işlevlerini devam ettirebilmesi için canlı, anlaşılır ve yorumlanmış olması gerekmektedir. Bu özellikleri taşıyan semboller işlevlerini devam ettirebilmektedir. İşlevini devam ettirmesinin ona canlılık verdiğini tekrar hatırlatmak gereklidir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde dinî sembollerin işlevleri maddeler halinde incelenecektir.

1.1. Sembolün Gizli Bir Anlamı Açığa Çıkarması

Dinî semboller, görünen (profan) kısım ile onun işaret ettiği görünmeyen kısım (kutsal) şeklinde iki alana sahiptir. Dinî sembollerin görünen kısmı, doğrudan fark edilemeyen dinî bir hakikati veya kutsalı açıklamakta; kutsal, sembollerle duyusal alanda hissedilir hale gelmektedir. Görünen veya işitilen bir şeyin sembol olması da Kutsalın onda görünmesi ile açıklanmıştır. Çünkü kutsal, kendisi olarak değil, eşyada tezahür etmekte, bütün evren kolay bir şekilde kutsalın tezahürü olarak görülebilmektedir. Eliade'ın da ifade ettiği gibi dinler tarihçisinin yapacağı ilk tespit, dünyanın semboller vasıtasıyla “konuşması” ve kendini onunla “ortaya koyması”dır. Bu durum fayda ve sonuca bağlı bir ifade şeklinde meydana çıkmamaktadır. O halde sembol, objektif gerçekliğin saf bir tezahürü değildir. Sembol, daha derin ve daha köklü bir şeyi ifade etmektedir (Eliade, 2003: 115). İnsanoğlu semboller aracılığıyla, aşkın düzeylere ulaşma imkânına kavuşmakta, görünen her varlığı bir anlamda Mutlak Varlığa işaret eden semboller olarak değerlendirmektedir (Yılmaz, 2003: 96).

Dinî sembol olarak kullanılan bir araç, kutsalı ve dinî bir hakikati sembolize ettikten sonra kendisi de önem kazanmaktadır. Eliade, bir şeyin bu şekilde araç haline geldikten sonra önem kazanmasının sadece kutsalın tezahürü olması veya onun yerini alması ile açıklanamayacağını ifade eder. Ona göre söz konusu eşyanın kendisinde bir şekilde kutsallaşıp ortaya çıkış sürecini sürdürebilme yeteneği olması da hesap edilmelidir. Özellikle, yerine göre, kutsalın tezahürünün bizzat kendisi olması da önemli bir sebeptir. Zira kendisi, herhangi bir kutsalı veya başka bir tezahürü, açığa çıkma yeteneği olmayan kozmolojik hakikati açığa vurmaktadır (Eliade, 2005: 525-526).

Milay Köktürk, Cassirer hakkındaki çalışmasında sembol-nesne ilişkisini şu şekilde açıklamıştır:

“Sembol *bir şeyin sembolü* olmakla doğal bir nesne ilişkisi taşır. Ancak buradaki nesne kavramını, sırf bir doğa nesnesi olarak değil, bu nesneyi de içine alan ama daha geniş anlamda sembol tarafından temsil edilen şey olarak kabul etmek lazımdır. Aslında sembolün kendisi de duyusal bir şeydir ve bu bakımdan algı nesnesidir. Fakat onun varoluşu kendi özünde değil, bilinçte ve bilincin biçimlendirdiği gerçeklikle temellenir. O halde sembolün kendisinde kalmayıp, bilince ve bilincin gerçeklikle temasına gitmek, ardından buradaki temasla sembolün nesneyle ilişkisinde aldığı yeni biçimi belirlemek gerekir.....Sembol, kendisinin ve nesnesinin yalın varoluşu içinde nesneye bitişik bir şey değildir....” (Köktürk, 2014: 152-154 ayrıca bkz 154-161).

Sembolde nesne olan yani görünen kısım, görünmeyen hakikati açıklamakta, profan ve kutsal arasında Schwarz'ın ifade ettiği gibi “köprü rolü” görerek kutsalın bir ifadesi olmaktadır. Bu rol sayesinde, bireye, katılmanın ve bütünleşmenin yolunu açmakta, bireyin beşeri varlığa ve onun varoluşuna “yabancı” olanın farkına varmasına yardımcı olmaktadır. Dinî sembol, bireyin sembol olmadan kendisine kapalı kalacak kutsalın bilincine varmasını sağlayarak, kutsalın farklı tezahürlerinin yorumunu mümkün kılmakta, farklı tecrübe düzeylerine ulaşmayı sağlamaktadır.

Böylece insanın, farklı şekillerde ulaşılamaz hakikatlerin düzeyine varmada ve hiç düşünülmemiş bakış açılarına ulaşmasını sağlamada yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu işlevleri yerine getirirken farklı anlamları tutarlı bir sistem içinde, her şeyi kaplayan bir bütün içinde bir araya toplamakta ve bireye sunmaktadır (Schwarz, 1997: 283-285). Eliade'a göre sembol, gerçeğin, diğer tüm bilgi araçlarına meydan okuyan bazı yanlarını -en derin olanlarını- açığa çıkartmaktadır (Eliade, 1992: XIX önsöz kısmı). Ona göre dinî sembollerin en önemli işlevi paradoks durumları açıklayabilme veya nihai hakikatin tamamen ifade edilemeyen belirli yapılarını ifade edebilme kabiliyetleridir (Eliade, 2003: 115-118).

Aşkınlık alanını bireyin bilincinde anlamlı hale getirmesi işleviyle gizli bir anlamı ortaya çıkaran dinî sembolde, görünen kısım en üst düzeyden somutlaşmayı üstlenmiş, bir sırrın tecellisi olarak kabul edilmiş, (Yılmaz, 2003: 214) görünmeyen görünür, işitilmeyen işitilir hale dönüştürülmüştür. (Yılmaz, 2003: 96). Bu nedenle sembolün daha yüksek düzeyde bulunan bir hakikatin dünyevi katmandaki yansıması olduğunu belirten Northbourne'e göre sembol, doktrin için zaruri bir ihtiyaçtır. Ona göre sembolizm, hakikati genişletir ve canlandırırken kesinlikle hakikatten uzaklaşmaz (Northbourne, 2003: 15).

Guénon, sembol olmadan izah edilemeyecek olan şeyin kelimenin en gerçek ve en derin anlamıyla "mister" olduğunu belirtir. Guénon sembolizmin, izah edilemez şeyi kabul ettirmek ve entelektüel sezginin gerçekten ona ulaşmasını sağlayacak dayanağı sağlamak gibi bir işleve sahip olduğunu belirtir. Sembolizmin temel işlevi, insanı tabiatüstü ya da metafizik hakikatlerin bilgisine ulaştırmaktır (Guénon, 2010: 195-196). Kendisi olmadığı takdirde bireye gizli kalan ve başka türlü idrak edilemeyen gerçeklik seviyelerini ifşa etmesinin, sembolün asıl işlevi olduğunu belirten Tillich, bu işlevini artık yerine getirmeyen dinî bir sembolün öleceğini ifade eder (Tillich, 2002: 230-231. Başka bilgi araçlarıyla ulaşılamaz olan bir gerçeği ifşa için ayrıca bkz Tillich, 2000: 768; Eliade, 1992: 213-214; Eliade, 2003: 115).

Nihai olanı sadece sembolik dilin ifade edebildiğini belirten Tillich, insanın nihai ilgisinin sembolik olarak ifade edilmesi gerektiğini belirtir. Sembol, kendisi olmadan insana kapalı kalacak gerçeklik düzeylerini açtığı için ruhun gerçekliğinin boyutlarına tekabül eden unsurları meydana çıkarmakta, farklı tecrübe düzeylerine ulaşmayı sağlamaktadır. Tillich'e göre bütün sanatlar, kendine başka bir şekilde erişilemeyen bir gerçeklik düzeni için semboller yaratır. Bir tablo ve bir şiir, kendilerine bilimsel bir tarzda yaklaşılamayan gerçeklik unsurlarını açığa çıkarır. Bu türden eserler olmadığı takdirde söz konusu boyut kapalı kalacaktır (Tillich, 2000: 767-768). Bir başka ifadeyle lâfzî dilin ulaşamadığı ya da ifade etmekte yetersiz kaldığı hakikatler, sembolik olarak anlaşılabilir ve kavranabilir (Çınar, 2007: 205). Bu açıklamalar insanın, yalnızca semboller yoluyla müzikteki melodiler ve ritimler olarak farkına varabileceği boyutlarının olduğunu göstermektedir. Tillich, bu tür sembollerin etki edemediği insanların da mevcut olduğunu kabul etmektedir (Çınar, 2007, 227-228). Bu durum sembolün, ruhun bir inşası olarak ortaya çıktığını da göstermektedir. Dolayısıyla, birey sembollerle bir bakıma kendini keşfetmektedir (Koç, 1998: 99-100. Ayrıca bkz Tillich, 2000: 768). Duyularla algılanabilir olandan ilahi olana yönelmenin mümkün olduğunu belirten Gadamer, duyular dünyasının saf hiçlik ve karanlık değil, hakikatin dışarıya doğru taşması ve yansıması olduğunu belirtir. (Gadamer, 2008:101).

Yalnızca insan aklına değil, aynı zamanda bütün olarak insanın kendisine hitap ettiği için bilinçli olarak algılanmasa bile, sembol, mesajını aktarmaktadır (Eliade, 1991: 107). Başka bir ifadeyle, "sembol, kendi iletisini iletir, anlamı, bilinç tarafından algılanamamış olsa da, işlevini tamamlamış olur (Eliade, 2000: 142-143). Bununla beraber anlamı tam olarak açığa çıkarmadıkları için semboller, yarı şeffaf bir özellik taşımaktadırlar. En açık oldukları yerde bile bir gizem taşımaya devam etmektedirler. "Kutsal"da her zaman keşfedilmeyi bekleyen bir şeylerin var olması, sembollerle yeni şahsi karşılaşmalar içine girmeye imkân vermektedir (Kuşçu, 2011: 209).

Buraya kadar verilenlerden anlaşıldığı üzere sembolün gizli bir anlamı açığa çıkarma işlevi güncel hayatta alışık olduğumuz tecrübeden daha derin ve daha esrarengiz olan hayata bakışa imkân vermektedir. Özellikle harikulade hayatın ifade edilemeyen yönünü ve aynı zamanda insan hayatının sakramental boyutunu meydana çıkardıkları; hatta bizzat insan hayatının, dinî

sembollerin ışığında “deşifre” olmuş, gizli bir yön arz ettiği ifade edilmiştir. Buna göre insan hayatı, çok uzaktan, “başka bir taraftan” gelmekte ve Tanrının veya başka tabiatüstü bir varlığın eseri olarak “tanrısal” bir mahiyet arz etmektedir (Eliade, 2003: 116). Sembol, bu işleviyle aynı zamanda kutsalı tecrübe etmenin, bu kutsal tecrübesini anlatmanın ve başkalarına aktarmanın mümkün olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle her ne zaman sembolik düşünce gerilerse, insanın kutsalı ifade etme kapasitesi de gerileyecektir (Çınar, 2006: 325).

1.2. Sembolün Kutsalla İletişime Geçmede Yardımcı Olması

Tarih boyunca ortaya çıkmış dinler incelendiğinde, tümünde müntesiplerinin belli zamanlarda yerine getirmeleri gereken bazı ibadetlerin olduğu, ibadetlerin odağında belli başlı sembollerin olduğu görülecektir. Bu semboller, kutsalla işaret etmekte, onu hatırlatmaktadırlar. Dinî sembollerin kutsalı hatırlatan özelliği onların, bir dindar için, dinî bir coşku verebilme ve kutsalla iletişime geçmede yardımcı olma potansiyeline sahip olduklarını göstermektedir. Yani dinî bir sırı ifşa eden sembol aynı zamanda kutsalla iletişime geçmeye yardım etmekte, insanlığın sınırsız olarak kabul ettiği ile iletişim kurma yollarına gönderme yapmaktadır (Cox, 2004: 30-31).

Dini sembol, gizli bir anlamı tasvir etmekle, bir gizin tecellisi olmakla (Durand, 1998: 10), insanın hem kendini hem de dünyayı keşfetmesini sağlamakta (Koç, 1998: 99-100) ulaşamaz ve erişilemez olanlarla ilgili gerçeklikler ve davranışlara dikkatleri yönlendirmektedir (*An Encyclopedia of Religion*, 1945: 753). Bu nedenle sembollere, dikkati odaklayan ve ona destek olan araçlar gözüyle bakılabileceğini, onların düşüncenin ötesindeki bir şeye inananın odaklanmasına yardım ettiğini ifade eden (Çınar, 2007: 277) Tillich’e göre dinî semboller bütünlüğü bozmadan dindar bilinçte vecd-ayın-ahlak etkisini uyandırmakta, bu işlevi görürken, zımnen bilişsel olarak da hizmet etmiş olmaktadır (Çınar, 2007: 319-320). Bu açıklamadan, sembollerin, yalnızca başka bir şeylerin yerini tutmaktan ya da başka bir şeyleri temsil etmekten daha fazlasını yaptıkları anlaşılmaktadır. Aslında sembol, sadece bir şeyin yerini tutma ya da onu temsil etme işlevini gerçekleştirmiş olsaydı geçerliliğini kaybedecekti. Sembol, bunların yanında anlamlarının bir kısmını insanın kendisine kazandırmasına izin vermektedir (Cohen, 1999: 11-14).

Kutsalı ifade eden sanatın da kutsalla iletişime geçmede yardım ettiği ifade edilmektedir. Buna göre kutsal sanattaki her şey aslında bir üst hakikatin sembolüdür ve insanı yüksek hakikatlere, sonsuza doğru götürme işlevine sahiptir (Yılmaz, 2003: 214-216). Bazı Hıristiyan Kiliselerinde görülen ikonlara bu nazarla bakılırsa konu daha iyi anlaşılacaktır. İnanan, bir ikon vasıtasıyla sınırsız değeri, doğrudan tecrübe edebilmekte ya da bazı dinlerde olduğu gibi dans etme ve davul çalmanın etkisi altında vecdi duygusal bir duruma girebilmektedir. Bununla beraber her zaman ikonun objesini teşkil ettiği şey ya da esrik durumu sayesinde girdiği kutsal boyut hakkında bir fikir sahibi olmaktadır (Cox, 2004: 184). Genel olarak kutsal şahısların resmedildiği bu ikonların aynı zamanda, bir inananın kendisiyle, doğrudan kutsalla komününe girdiği vasıtalar oldukları görülecektir. İbadet edenler ikonları öpmekte; dua ettiklerinde onlara doğru yönelmekte ve onlar üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bunlar, kutsalı, inananın onu doğrudan tecrübe edebileceği şekilde sunan tasviri bir sanattır (Cox, 2004: 158). Borgeaud’a göre bir din müntesibi, tanrı imgesinin karşısında bulunduğu tanrıyı yakınında hissetmekte, belirsiz ve anlaşılmaz gibi gelse de, tanrıyla imgesinin bir bakıma birbirinden ayrılmaz olduğu duygusuna kapılmaktadır (Borgeaud, 2008: 190).

1.3. Sembolün Hayatı Anlamlandırması ve Ona Denge Sağlaması

Hayata anlam kazandırmada, onu anlamlı hale getirme konusunda “din” çok önemli bir işlev görmektedir. Dinî semboller, dinî bir hakikati veya kutsalı sembolize ettikleri için dinin bazı işlevlerini yerine getirmektedirler. Bunların arasında konumuz olan hayatı anlamlandırma ve denge sağlama aslında dinin inanan kişiye kazandırdığı iki önemli sonuçtur. Dinî bir karakter taşımasının sonucu olarak gerçekleşen dinî sembolün kaydedilen iki işlevi yukarıda ifade edilen “kutsalı açıklama işlevi”nin devamı olarak kabul edilebilir.

Dinî sembol, insani varoluşa bir anlam vermektedir. Bundan dolayı bu anlamla olan ilişkisiyle nihai hakikate yönelik semboller, bizzat sembollerin mesajlarınıdeşifre eden insanın

varlığının açıklamasıdır. Dinî sembol, insani durumları kozmolojik kavramlara ve tersine (kozmozolojik kavramları insani durumlara) aktarmaktadır; daha doğrusu, dinî semboller, insani varlığın yapıları ve kozmik yapılar arasındaki ilişkiyi açıklayarak, meydana çıkarmaktadır. Bununla insanın kendini, kainatta “izole” edilmiş olarak hissetmediği; bilakis insanın sembol sayesinde “tanındığı” bir dünyaya karşı “açıldığı” ifade edilmek istenmektedir. Diğer taraftan sembollerin, kozmolojik değerleri, insanın kendi bulunduğu durumdaki sübjektiflikten kurtulmasına ve kendi şahsi tecrübelerindeki objektifliği idrak etmesine imkan vermektedir. Bir sembolü “yaşamak” ve onun muhtevasını doğru bir şekilde deşifre etmek demek, kendini ruha açmak ve nihai olarak evrensel olana giriş demektir (Eliade, 2003: 120-121).

Bireyin, hayatın bir anlamının olduğuna inanması psikolojik olarak daha dengeli bir yaşam sürmesini sağlamaktadır. En anlaşılabilir, karmaşık, irrasyonel, belirsiz, paradoksal, kaotik ve olumsuz durum ve anlarda bile dinî bir sembol kişinin içinde bulunduğu durumdan kurtulmasına, görünmeyen bir anlamın açığa çıkmasına yardım etmektedir (Cain, 2002: 70). İnsanın yaşadığı evren ve içindekiler hakkında bilgi sahibi olması hayatı anlamlandırmada yetersiz kalmaktadır. Bilginin yetersiz kaldığı böyle durumlarda semboller devreye girmekte, kişi, kendisini kuşatan kozmik çevreyi semboller aracılığıyla anlamlandırmakta, evrenin kutsallığı, kutsallığın görünür hale getirilmesi semboller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yalnızca Kaynak veya Bir, tümüyle gerçektir, tümüyle Kendisi’dir ve sadece O, Kendisinden başka bir şeyin sembolü değildir. Dolayısıyla O’ndan başka her şey, kendisini aşan bir varlık tabakasının sembolüdür (Yılmaz, 2003: 214-215).

Eliade, dinî sembollerin, gizli olanı açıklayarak insanın dünyayı bir birlik içerisinde keşfetmesine imkân verdiğini belirtir (Eliade, 2003: 115-122). Ona göre evren dindar adamın bakış açısı içinde kapalı kabul edilmemekte, hiçbir nesne kendi varoluşsallığı içinde soyutlanmış görülmemektedir; her şey sıkı bir karşılıklılıklar ve özümlemeler sistemiyle bir arada durmaktadır (Eliade, 1992: 214-216). Eliade’a göre, insanoğlu yani bizler, analitik psikolojinin kirli sularında yüzdüğümüz sürece, varlığımızın derin kaynaklarından uzaklaşmaya devam edeceğiz. Eğer bizler, arkaik ontolojinin dayandığı, dünyanın ve nihai olarak kültürün büyük anlayışlarına temel teşkil etmiş olan arketiplerin, örnek modellerin ve imgelerin kaynaklandığı “merkez”i tüm saflığı ve bolluğu ile ifade etmek istiyorsak, “sembolizmden yararlanmayı yeniden öğrenmek zorundayız (Maui, 2000: 138).

Bu açıklamalardan, insanın sembol sayesinde dünyayı anlamlı kıldığı ve hayatın anlamını sembolle yakaladığı hatta onunla anlamı kurduğu sonucuna varılabilir. Yine insan zihni adeta sembol üreten bir fabrika gibi düşünülebilir. İnsan, doğal çevresini imgelem sayesinde aşmakta ve özgürlüğünü bu yolla ifşa edebilmektedir (Çınar, 2007: 206-207). Sembollerle kişi, her bir olayda farklı örüntüler ortaya çıkarabilmekte hatta aynı kişi farklı zaman ve mekânlarda aynı sembollerde farklı anlamlar yakalayabilmektedir (Çınar, 2007: 64). İbadet özelinde düşünüldüğünde insanın inandığı mukaddes varlıkla olan ilişkisi önemli sembolik referanslarda bulunan şekiller ile bir ibadet kalıbı haline dökülür (Bilgin, 2011: 70). Görülebilir görünüş ile görülemez anlamın birbirinden koparılamazlığı, yani iki alanın örtüşmesi her dinî ibadetin temelidir (Gadamer, 2008: 101).

Sembolün hayatı anlamlandırdığı ve bireyde denge sağladığı konusu Jung tarafından da belirtilmiştir. Modern toplumda ortaya çıkan bazı problemlerin sebebi sembol yoksullaşmasına dayandırılmıştır. Buna göre modern hayatta görüldüğü üzere, insan, ruhunun bilinçdışı içeriklerini (semboller) bilinç dünyasına yansıtmaktan vazgeçtiği andan itibaren daha açık ve önyargıdan uzak yeni bir gerçeklik algısına kavuşmuştur. Elde ettiği bu yeni imkânla o, kendi ruhuna ait imgeleri somut çevrenin olgularından ayırabilmek için yansıttığı ruhsal içerikleri geri çekmek suretiyle dünyanın sihri bozacak farklı bir konuma ulaşmıştır. Ancak bu gelişmeyle birlikte, derinlik kazanan dünya kavrayışı adına ödenen bedel ağır olmuştur: Ruhun çeşitli ifade tarzları olan semboller, zamanla canlı karakterlerini yitirmekle yüz yüze gelmişlerdir. Jung, modern çağın insanının sembollere yabancılaşmasına bağlı olarak inanmasına yardım edecek anlayıştan yoksun olduğunu belirtmiştir. Bu durum başta Protestanlık’ta olmak üzere, dinde gerçekleştirilen reformasyonlardan beri süregelen bir süreçtir (Bahadır, 2010: 129; Ayrıca bkz Borella, 2016: 311-313).

Modern dünyadaki konumu itibarıyla Katolik Mezhebi, dinî tecrübeyi sembolizm aracılığıyla hayata aktardığı halde, dinde gerçekleştirilen reformasyonla bu yansımalar yeniden geri çekilmiş ve dolayısıyla dinî semboller değerlerini yitirmiştir (Bahadır, 2010: 223). Jung, Protestan ve Yahudilerin Katoliklerden daha çok psikologlara başvurduklarını ifade etmiştir. Ona göre bilimsel çağımızda, önceleri teologların olan sorular psikiyatristlere yöneltilmektedir (Jung, 2007: 87; Dinin ve sembollerin önemi için bkz aynı kitap s.87-89).

Semboller ve mitler, bir toplumun aşırı suçluluk, kaygı ve umutsuzluk ile başa çıkması için kendilerini benimseyenlere araçlar vermektedirler. Günümüzde olduğu gibi, sembolün aşkın anlamı yoksa birey, günlük hayatın getirdiği hastalık, iş bulma, savaş, sevdiklerinin ölümü ve kendi ölümü gibi sorunlar karşısında çözüm üretememekte, bu nedenle sorunlar yaşamaktadır. Böyle dönemlerde birey dürtüler ve içgüdüsel ihtiyaçlarını karşılama kendi kimliğini bulma ile ilgili zorluklarla karşılaşır ve dolayısıyla nevroitik suçluluk ve kaygının avı olur. Jung'a göre bugünkü insanın tanrıları ile cinleri sadece yeni isimler almışlardır. Aslında yitmiş değiller; tersine onu huzursuzluk şeklinde, psişik komplikasyonlar halinde, haplara, alkole ve tütüne doyurulmaz bir ihtiyaç olarak, her şeyden önemlisi de birçok nevrozla izlemektedirler (Jung, 2007: 82; May, 1961: 33. Rollo May, sembol ve mit yoksullaşması ve açtığı sorunların nedeninin Freud ve Psikanalist yaklaşımı olduğunu ifade etmektedir. Bkz May, 1961: 29-30).

Hayatın bir anlamı olduğuna inanmama bireyde problemlere sebep olmaktadır. Çünkü kendi yaşamının daha derin bir anlamı olduğu duygusu, insanı, monotonluktan kurtarmakta, yalnızca almak-vermek durumunun üstüne yükseltmektedir. Jung'a göre bu duygu yoksa insan zavallı ve yitiktir (Jung, 2007: 89). Modern çağın insanının sembollere yabancılaşmasına bağlı olarak inanmasına yardım edecek anlayıştan yoksun olduğunu belirten Jung, günümüz modern dünyasında sembollerin, hem anlam zenginliklerini, hem de inanç doğuracak etkilerini büyük ölçüde kaybettiği kanaatinde. Jung'a göre modern insan, yabancılaştığı sembollerin derin ifade gücünü kavrayabilmek için çaba harcamalıdır. Zira ona göre çağdaş insan, mevcut mantalitesiyle her şeyi akıl gücüyle açıklamaya çalışmakta ve olayları kavramada bu gücün kendisi için yeterli olduğuna inanmaktadır. Jung'a göre rasyonel bilinçte ortaya çıkan her türlü ilerleme ve güçlenme, sembollerin kaynağından gittikçe uzaklaştırmış ve onların anlaşılmasını güçleştirmiştir (Bahadır, 2010: 26-30).

Semboller, hayatı anlamlandırmanın yanında, denge sağlamakta da önemli fonksiyonlar görmektedirler. Jung'a göre insanın tenkitçi zihnini ikna edebilecek yegâne olgular sembollerdir. Nihai olguların yapıları hakkında insanın tam olarak bilgi sahibi olması mümkün değildir. Bu nedenle onlar oldukları gibi kabul edilmelidir. Eğer böyle bir tecrübe, birinin kendi ve sevdiğinin hayatını daha sağlıklı daha güzel, daha mükemmel ya da anlamlı kılabiliyorsa, o zaman iç rahatlığıyla "bu, Tanrı'dan bir lütüftür" sözü yerinde bir söz olarak sarfedilebilir (Bahadır, 2010: 113).

Sembolün denge sağladığı Durand tarafından da ifade edilmiştir. Durand, "Cassirer ve Jung'un da çok iyi gördükleri gibi hastalık, sembolik işlevin kaybıdır..... Yves Durand'ın çalışmaları, zihni sıhhatin, her zaman ve donuk yıkılışın kapılarına kadar, bir düzeni diğerinin aracılığıyla dengeleme çabası olduğunu göstermiştir." (Durand, 1998: 91-95, 94). Modern dönem insanını ele alan Lord Northbourne, sembol yoksullaşmasının, dinî metinleri anlamamaya sebep olacağını belirtmiştir. Northbourne, zahire önem veren modern insanın sembollerle düşünme alışkanlığını kaybettiğini bu nedenle diğer şeyler gibi Kutsal kitapları anlamakta zorluk çektiğini belirtmiştir. (Northbourne, 2003: 15).

1.4. Sembolün, Aidiyet Duygusunu Geliştirmesi

Her din mensubu, sembollerle benimsediği bir dini yaşamaktadır. Bazı öğretiler ve tarihi olayların da dinî sembollerle sonraki nesillere aktarıldığı görülmektedir. Bu tür dinî semboller, hem din bilgisine, hem de okumamış bir din müntesibine, sayfalara sığacak geniş bir bilgi ve anlamı kısa sürede aktarabilme özelliğine sahiptirler. Yine farklı kişisel özelliklere sahip aynı dine mensup kişiler, sembollerle aynı inancı paylaştıklarının farkına varır, yine semboller üzerinden aynı dini benimsediklerini hissederler. Bu da sembolün ortak bir dil olarak kullanılabilirliğini göstermektedir.

Aslında bir sembolün ait olduğu toplum tarafından kabul görmesi onun o toplumun bütün üyeleri tarafından bir “dil” olarak, yabancılar tarafından ise, anlamsız bir şey olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Bu, aynı zamanda onu benimseyen kişinin tarihsel ve fizik durumunu ve onun toplum ve kozmosla olan ilişkisini ifade etmektedir (Eliade, 2005: 530-531). Önemli olan bu hususun daha iyi anlaşılabilmesi için Eliade’ın giyim sembolizmiyle ilgili örneği zikredilebilir. Giysi sembolünün belli bir topluluğa ait kişilerin anlayabildiği bir “dil” olduğunu ifade eden Eliade’a göre bu tür semboller insanı bir yandan kozmosla öte yandan ait olduğu toplulukla bütünleştirmektedir. Sembol sayesinde insan, özel durumundan çıkarak genel ve evrensel doğru “açılmaktadır”. “Sembol sayesinde ferdi tecrübe “uyanarak” manevi/ruhani bir eyleme dönüşmektedir. Bir sembolü “yaşamak” ve onun mesajını uygun biçimde deşifre etmek Ruha doğru bir açılmayı ve sonuçta evrensel girişini içermektedir.” (Adıbelli, 2011, 149-150).

Birçok anlamı aynı anda ifade etmesinden kaynaklanan sembolün bu özelliği bireyde aidiyet duygusunu da gerçekleştirmektedir. Dinî semboller bu yönüyle yalnız bir inancı çağrıştıran ve anlamayı sağlayıcı değil, uyarıcı rolü de yerine getirmektedir. Bu konuda ezan örnek olarak verilebilir. Ezan, dinî bilinci oluşturan bir uyarıcı olarak kabul edilebilir. Her dinde bu tür uyarıcılar olmasına rağmen ezan diğerlerinden farklı olarak bir sembol olmaktan öte, aynı zamanda dinin özetini veren doğrudan bir ilandır (Sezen, 2004: 152). Her ne kadar esas itibarıyla namaza davet şeklinde bir işlevi varsa da sembolik işlevi bunu aşmış ve ezan dünyada İslam’ın birkaç belirleyici sembolünden biri haline gelmiştir (Bilgin, 2011: 49).

Yukarıda kaydedilen ifadeler, bireyin toplumsallaşması ve kültürlenmesi ile gerçekleşmektedir. Çünkü kültürü edinen insanlardan ya da toplumsal olmayı öğrenen insanlardan söz edildiğinde, bu insanların kendilerini toplumsalla donatacak olan sembollerini edinmekte oldukları kastedilmektedir (Cohen, 1999: 13). Toplulukların birer sembol deposu oldukları (Cohen, 1999: 17), ortak bir dil olmaları nedeniyle ortak bir anlaşma sağladıkları (Mardin, 1992: 54) düşünülürse toplum içerisinde bireyde aidiyet duygusunu güçlendirecek birçok etkenin olduğu anlaşılabilir. Zaten bir ulusun, bir toplumun, bir kişinin kimliğini anlayabilmek için sembollerin anlamlarına da hâkim olmak gerekir (Dalcı, 2010: 66-67).

Dinî sembolün eğitici yönü olarak ifade edilecek bu durum, aidiyet duygusunu ve kimlik kazandırmayı yazılı metinlere benzer şekilde ama geniş bir zamana yayarak oluşturmaktadır. Dünyayı semboller üzerinden algılayan birey içinde doğup büyüdüğü toplumun sembollerini benimsedikten sonra içinde yaşadığı topluma karşı hissettiği aidiyet duygusu güçlenmektedir. Bir aile içerisinde yetişen birey, aile üyelerinin yaptığı davranışları konuştuğu dili, benimsediği dinî sembollerle anlamaya başlamaktadır. Küçük bir çocuk ailesinin yaptığı ibadeti taklitlerle öğrenmekte sonraki yıllarda taklitten tahkike geçerek neye inandığını öğrenmektedir. Ama ilk dönemlerden son dönemlere kadar aynı sembollerini yeni anlamlarını fark ederek benimsemeye devam etmektedir. Bunları benimsemesi bir aidiyet duygusunu geliştirmektedir. Önceleri temsili olan bu davranış geliştikçe bilinçli bir hale gelmektedir. Aile ve çevresinin dinî sembollerini de zamanla bilinçli bir şekilde kabul eden birey bu semboller üzerinden dünyayı değerlendirmeyi öğrenmektedir. Burada aynı zamanda bireyin düşünme fırsatının olduğu hesap edilmelidir.

Dinî bir ritüeli ilk önceleri taklit ederek öğrenen ve bunları *sembolik* bir şekilde uygulayan birey, zamanla neyi temsil ettiklerini bilerek yerine getirmekte, uygulamaktadır. Sembolizmin bu yönü onun hem eğitici bir nitelik taşıdığını hem de aidiyet duygusunu oluşturduğunu göstermektedir. Diğer insanlardan, diğer inançlardan ayrı yönleri ve inançları olduğunun farkına varma bir kimlik duygusu da geliştirmekte, birey zaman içerisinde benimsediği kimlik üzerinden dünyayı anlamlandırmaktadır. Çevik’e göre kişi kendi grubunun sembollerini öğrenerek, kendi davranışlarını içeren olayların tanımlarını kavramaktadır (Çevik, 118-119).

Yine aynı sembol etrafında toplanmış ve aynı sembolü benimsemiş kişiler, bireyin çevresini oluşturmaktadır. Bir inancı benimsemiş kişi, kendi dünyasında, kendi içinde günlük hayatın bütün olaylarını kendi bakış mantığına göre değerlendirerek kendisine yeni bir çevre kurmaktadır. Birey, dini öğrenme ile yani dinî sembollerle kendisine ait bir kimlik tanımlaması

yaparak, bu kimlik sembolleştirmesi ile her türlü eylem ya da davranışını temellendirebileceği bir güdülenme sistemi oluşturabilmektedir (Perşembe, 1998: 93).

Dinî sembollerin, müdahale ve değişiklik kabul etmemesi, aidiyet duygusu oluşturması, kimlik kazandırması ve kendisini benimseyenleri bir merkezde toplamasının sonucu olarak kabul edilebilir. Benimsediği sembollere müdahale edildiğini görmek tepkilere neden olur. Dinlerin kutsal metinlerine, kutsal zaman ve mekânlarına yapılacak müdahaleler bu nedenle tepkilerle karşılaşabilir. Birey ve toplum kendisini tanımlarken sembol üzerinden değerlendirmekte, bu nedenle dünya görüşünü temsil eden bir sembole müdahaleyi kabullenmemektedir. Sembolün bu işlevi dolaylı olarak toplumsal devamı yani toplumun devamını sağladığını göstermektedir.

1.5. Sembolün, Birey ve Toplumu Harekete Geçirmesi

Din, insanın tüm hayatını kuşatan bir etkiye sahiptir. Dinin dış tezahürü olan semboller de bu bağlamda aynı güce sahiptir. Sembollerin etkilediği bireylerin oluşturduğu toplum da sembollerden etkilenmektedir. Bu bağlamda dinî sembollerin harekete geçirici olması kendisine inananları bir merkezde toplaması, toplumun ve kültürün devam etmesini sağlamaktadır. (Kirman, 2011: 278).

Manevi bir coşku uyandıran dinî semboller, bireyi harekete geçirmekte, aynı sembol etrafında toplanan bireyleri bir topluluk haline getirmektedir. Bireyleri belirli bir davranışı yapmaya yönlendirmesi, bir merkezde toplaması, sembollerin, ortak hareket etme, sahip oldukları güçlerle topluluğu yönlendirme ve organize etme gibi toplumsal işlevlerinin de olduğunu göstermektedir. Whitehead'e göre semboller, bireyleri ortak hareket etmeye yönlendirerek, halk yığınlarını sağlıklı işleyen bir topluma dönüştürmektedir (Whitehead, 1961: 240-241). Ona göre semboller, çeşitli unsurlardan oluşan bir yığını, sorunsuz bir şekilde varlığını sürdüren bir toplum olarak örgütleyebilme gücüne sahiptirler (Whitehead, 2009: 112-113).

Bu durum dinî sembollerin, "birleştirici" ve "bütünleştirici" işlevlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Dinî semboller, bu işlevini yerine getirirken, toplumları bir arada tutan temel değerler olarak öne çıktıkları görülür. Tillich, aynı durumun XX. yüzyıldaki "dinimsi" hareketlerde görüldüğünü belirtmiştir. Ona göre Marksizmin ve Hitler faşizminin ortaya koyduğu, "sınıfsız toplum" ve "bin-yıllık-dönem" sembolleri her ne kadar sembol olmaktan çıkıp, Nihai olanın yerine geçmiş olsa da, bir dönem için büyük kitleleri peşinden sürükleyen semboller olmuştur (Tokat, 2004: 172-173; Çınar, 2007: 230).

1.6. Sembolün Yıkıcı ve Yapıcı Bir Gücünün Olması

Sembollerin, birey ve toplumu harekete geçirmesi hem olumlu hem de olumsuz sonuçların doğmasına sebep olabilmektedir. Dinî semboller, olumlu olarak birleştirici, bütünleştirici iken aynı zamanda tahrip edici, yıkıcı, bölücü ve parçalayıcı etkilere sahiptirler. Tillich'e göre, sembol bu gücünü hem bireylerin psikolojilerinde hem de toplumların sosyolojik yapılarında göstermektedir. Kutsal bir kitap, dinî bir fiil veya ibadet, kelime, kişi, olay, yer, nesne vb. bunların hepsi toplumsal anlamda birleştirici, bütünleştirici rol üstlenebilir. Bireysel anlamda ise huzur verici bir fonksiyon oynayabilir. Fakat söz konusu semboller, aynı zamanda parçalayıcı bir güce dönüşebilir. Dolayısıyla savaflara, fanatik hareketlere ve birtakım toplumsal saplantılara yol açabilir. Yani dinî semboller hem yapıcı hem de tahrip edici bir güce sahiptirler (Tokat, 2004: 172-173; Çınar, 2007: 230).

Tillich, bu durumu farklı sebeplere dayandırmıştır. Buna göre sembolün yıkıcı ve yapıcı olması kısmen onların işaret ettiği şeyin karakterinden kaynaklanmakta, kısmen de ele geçirdiği (*grasp*) kimselerin reaksiyonuna dayanmaktadır. Bir kral, bir olay, temsili sembolizme ilişkin bir doküman, epik bir çalışma, mimari semboller, kutsal bir şahsiyet, kutsal bir kitap, dindeki kutsal bir ritüel gibi örneklerde sembollerin toplumsal grubu bütünleştirme yönü görülür. Ancak çocuğun kurban olarak sunulması gibi semboller bilinçte bir yanılmaya neden olur. (Çınar, 2007: 230).

Sembolle gönderme yaptığı şey arasındaki ilişki doğru kurulamadığı zaman sembolün yıkıcı olduğu görülür. Sembolün bizzat kendisi değil de gönderme yaptığı şey esas amaç olarak

anlaşıldığı zaman dinî sembollerin yapıcı ve yaratıcı gücü son derece olumlu bir şekilde işlev görür. Çünkü burada, sembolün formel hali değil, onun içeriği öne çıkarılmakta ve önemsenmektedir. Ancak tersi gerçekleşirse tehlike söz konusu olur. Bir sembol, lafzi anlamıyla veya formel haliyle alınır ve sembolün bizzat kendisi gösterdiği gerçekliğin yerine geçirilirse sembol yıkıcı ve bölücü bir güç olarak fonksiyon görmeye başlar. Dinî sembollerde en sık karşılaşılan tehlikenin bu noktada görüldüğü ifade edilmiştir. Çoğu zaman sembolün içeriği veya gönderme yaptığı ve dinî tecrübe meselesi olan şey değil, bu tecrübeyi anlatan sembolün kendisi, yani formel hali öne çıkarılmakta ve hatta mutlaklaştırılmaktadır. “Dolayısıyla, tarihsel olan, mutlak olmayan ve malzemesini somut tecrübe alanından alan sembol, “mutlak”ın yerine geçmektedir. Oysa bu durum, dinî sembollerin gönderme yaptığı alanın yapısına aykırıdır. Nihai Gerçeklik alanı asla somut malzemelerle tam olarak ifade edilemez. Bu anlamda sembol sadece bir araçtır. İşte, sembol mutlak hale getirildiği, nihai olanın sembolü değil de bizzat kendisi olarak görüldüğü zaman, artık sembolün tahrip edici, yıkıcı, bölücü ve huzursuzluk yaratan gücü kendini göstermeye başlar. Dinî sembol artık, dinî tecrübenin içeriğine gönderme yapan bir sembol olmaktan çıkmıştır. Bu durum hem bireysel, hem de toplumsal anlamda büyük gerilimlere, radikal hareketlere, savaşımlara ve ruhsal bozukluklara yol açabilecektir. Çünkü dinî sembol putlaştırılmış, nihai gerçeklik alanı ile olan bağı da koparılmıştır. Mesela, Tanrı kavramı eğer kişi ve varlık olan bir Tanrı şeklinde tanımlanırsa, dinî tecrübe onu reddedecektir. Çünkü Şartsız olan, kendisine hiçbir şekilde uygun olmadığı halde kategorik yapıya dahil edilmiş ve “şeyleştirilmiş olur. Böyle bir Tanrı fikri, hem kültürel yaşam hem de dinî yaşam açısından yıkıcı hale gelebilir. Çünkü kavramın içeriğinin -tutarsızlıklarla doldurulmuş olması insan zihninde çatışmalara neden olur” (Tokat, 2004: 20-21 ve 173-174).

Buraya kadar anlatılanlar kısaca ifade edilecek olursa sembol gizlenmiş bir bilgiyi ifşa etmektedir. Dinî sembol gizli bilgiden haber vererek bireyde huşu, cezbe vb. duyguları canlandırmakta, dinî coşkuyu artırmaktadır. İçinde doğup büyüdüğü toplumun sembollerini taklit ederek öğrenen birey zamanla bunları olduğu gibi kabul etmektedir. Manevi hislerle bağlandığı sembol, bireyin içinde yaşadığı toplumu benimsemesine yardım etmektedir. Kendisinin inandıklarına inananlarla beraber yaşaması yani aynı inançları benimseyen bir toplumda yaşaması, bireyde aidiyet duygusu oluşturmada ve belli bir kimlik kazanmasını sağlamaktadır. Benimsediği semboller sonraki nesillere anlatmak ve aktarmak istemesi toplumun devamını sağlamaktadır. Tabii sembolün, sembolize ettiği anlamın yerine geçebildiği durumlar da gerçekleşebilmektedir. Böyle zamanlarda onun yıkıcı, zarar verici olması söz konusu olabilmektedir.

SONUÇ

İnsan hayatının her anı sembollerle kuşatılmıştır. Bireyi etkilemede oldukça güçlü bir etkiye sahip olan dinî sembol toplumu etkilemede de önemli bir güce sahiptir. Dinî bir sembolün en önemli işlevi kutsala işaret etmesi görünmeyen bir hakikati açığa çıkarmasıdır. En önemli fonksiyonu olarak kabul edilen kutsal anlatma, gizli bir anlamı açığa çıkarma işlevi başka işlevlere de kaynaklık etmekte farklı fonksiyonların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Dinî sembolde görünmeyen soyut hakikat görünen veya işitilen somut bir sembolle açığa çıkmaktadır. Dinî sembol, hem “Kutsal”ı açığa çıkarmakta hem de dindar birey için Kutsalla iletişime geçmede katkı sağlamaktadır. Bu durum sembolün dikkati belli bir noktaya toplaması ve yoğunlaştırmasına dayandırabildiği gibi müntesibini heyecana getirmesi, dinî coşkuyu artırması ile de açıklanabilir. Bunlar, sembolün daha çok bireysel işlevleridir. Bu işlevlere hayatı anlamlandırması eklenebilir. Dinî sembol bireye bir gaye kazandırmaktadır. Birey kendi hayatının bir amacı ve anlamı olduğuna inandığı vakit daha dengeli hareket edebilmektedir.

Sembolün aidiyet duygusu oluşturmada ve bunun üzerinden bireye kimlik kazandırması, onun hem bireysel hem de toplumsal olarak bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Benzer kimliğe sahip farklı insanlar aynı sembol ve inanç etrafında toplanmakta ve bir toplum oluşturmaktadırlar. Yine aynı sembol etrafında toplanmış bireyler ortak bir amaç uğruna hareket etmektedir. Bu tür hareketler hem yıkıcı hem de yapıcı olabilmektedir. Bu da ya hakikat olarak kabul edilen şeyden ya da sembolün hakikatin yerini almasından kaynaklanmaktadır.

Sembolün yukarıda verilen işlevleri yerine getirmesi ona hayatiyet kazandırmaktadır. Sembollere devamlılık sağlayan onların üstlendikleri işlevleridir. İşlevini kaybetmiş bir sembol bazen tamamen unutulmakta bazen tarihi bir eser olarak veya bir bayrak ya da arma üzerinde günümüze ulaşmaktadır. İnsanın dini karakteristiği kaybolmadığı için unutilan sembolün yerini aynı görevi devam ettiren başka bir sembolün aldığını belirtmek gereklidir.

KAYNAKÇA

ADIBELLİ, Ramazan (2011), *Mircea Eliade ve Din Mircea Eliade'nin Din Bilimi Çalışmalarının Etimolojik Açısından Değerlendirilmesi*, İz Yayıncılık, İstanbul.

ATASAĞUN, Galip (1997), "Sembol ve Sembolizm", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7, s.369-388.

BAHADIR, Abdülkerim (2010), *Jung ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul.

BİLGİN, Vejdi (2011), *İbadet Şekilsel, Sembolik ve Toplumsal*, Emin Yayınları, Bursa.

BORELLA, Jean (2016), *Dinsel Simgeciliğin Bunalımı*, çev: Lütfi Fevzi Topaloğlu, İnsan Yayınları, İstanbul.

BORGEAUD, Philippe (2008), *Dinler Tarihinde Başlangıçlar*, Çev: Adnan Kâhiloğulları, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

CAİN, Seymour (2002), "Din Çalışmalarının Tarihi", *Batıda Din Çalışmaları*, Derleyen ve Çev: Ömer Mahir Alper, Metropol Yayınları, İstanbul.

CASSİRER, Ernst (2005), *İnsan Üstüne Bir Deneme*, Çev: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.

COHEN, Anthony P. (1999), *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, çev: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

COX, James L. (2004) *Kutsal İfade Etmek Din Fenomenolojisine Giriş (Teori, Metot ve Uygulama)*, Çev: Fuat Aydın, İz Yayıncılık, İstanbul.

ÇEVİK, Dolunay (baskı tarihi yok), *Sembolik Etkileşim*, Belvak Yayınları, (baskı yeri yok)

ÇINAR, Aliye (2007), *Varoluşçu Teoloji Paul Tillich'te Din ve Sembol*, İz Yayıncılık, İstanbul.

..... (2006), "Din Dili: Dini Sembol ve Ritüel", *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)*, Kurav (Kur'an Araştırmaları Vakfı) Yayınları, Bursa.

DALICI, Emine. (2010), *Kimlik Temsilinde Tarz, İmaj ve Simgelerin Yeri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

DURAND, Gilbert (1998), *Sembolik İmgelem*, çev: Ayşe Meral, İnsan Yayınları, İstanbul.

ELİADE, Mircea (2003) "Dinlerdeki Sembollerin Araştırılması Konusunda Metodolojik Düşünceler", *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*, (Editörler) Mircea Eliade ve Joseph M. Kitagawa, Çev: Mehmet Aydın, Mehmet Şahin Mehmet Soyhun, Konya.

..... (2005), *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)*, çev: Mustafa Ünal, Serhat Kitabevi, Konya.

..... (1991), *Kutsal ve Din Dışı*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Kitapları, Ankara.

..... (1992), *İmgeler Simgeler*, Çev: M. Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara.

..... (2000) "Kutsal Mimari ve Sembolizm", *Din ve Fenomenoloji Mircea Eliade'in Eserlerine Toplu Bakış*, Yayına Hazırlayan: Constantin Tacou, Çev: Havva Köser, İz Yayıncılık, İstanbul.

GADAMER, Hans-Georg (2008), *Hakikat ve Yöntem*, c.I, Çev: Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

- GUÉNON, René (2010), *İnisiyasyona Toplu Bakışlar I-II*, Çev: Mahmut Kanık, Hece Yayınları, Ankara.
- JUNG, Carl Gustave (2007), *İnsan ve Sembolleri*, Çev: Ali Nihat Babaoğlu, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.
- KİRMAN, Mehmet Ali (2011), *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- KOÇ, Turan (1998), *Din Dili*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KÖKTÜRK, Milay (2014), *Kültür ve Sembol –Bir Cassirer İncelemesi*, Aktif Düşünce Yayınları, Ankara.
- KUŞÇU, Emir (2011), *Din Fenomenolojisi Wilfred Cantwell Smith Örneği*, Sarkaç Yayınları, Ankara.
- MARDİN, Şerif (1992), *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MAUI, Jacques (2000), “Mitoslar ve Semboller”, *Din ve Fenomenoloji Mircea Eliade’in Eserlerine Toplu Bakış*, Yayına Hazırlayan: Constantin Tacou, Çev: Havva Köser, İz Yayıncılık, İstanbul.
- MAY, Rollo (1961), “The Significance of Symbols”, *Symbolism in Religion and Literature*, Editör: Rollo May, USA.
- NORTHBOURNE, Lord (2003), *Modern Dünyada Din*, Çev: Şahabeddin Yalçın, İnsan Yayınları, İstanbul.
- PERŞEMBE, Erkan (1998), “Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm’da Sembolik Değerlerin Bugünü”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy: 10, s.89-101.
- RICOEUR, Paul (2007), *Yorum Teorisi Söylem ve Artı Anlam*, Çev: Gökhan Yavuz Demir, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- SCHIMMEL, Annamarie (1954), “Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: III-IV, Ankara, s.67-73.
- SCHWARZ, Fernand (1997), *Kadim Bilgelik’in Yaniden Keşfi*, Çev: Ayşe Meral Aslan, İnsan Yayınları, İstanbul.
- SEZEN, Yümni (2004), *İslam’ın Sosyolojik Yorumu*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- TILLICH, Paul (2002), “Din Dilinin Doğası”, Çev: Aliye Çınar, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XI, sayı: 2, ss. 227-236.
- (2000), “İmanın Sembolleri”, Çev: Aliye Çınar, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.IX, sayı: 9, ss.767-774.
- TOKAT, Latif (2004), *Dinde Sembolizm*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- WHITEHEAD, Alfred North (1961), “Uses of Symbolism”, *Symbolism In Religion And Literature*, Editör: Rollo May, New York, ss.236-250.
- WHITEHEAD, Alfred North (2009), *Sembolizm*, Çev: Kadir Yılmaz, Şûle Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Hüseyin (2003), *Ezeli Hikmet ve Dinler Dinler Tarihinde Tradisyonel Perspektif*, İnsan Yayınları, İstanbul.

